

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Цветан Кулевски

за публична защита на дисертационен труд на тема:

НЕВЕРБАЛНА КОМУНИКАЦИЯ В СЪДЕБНИ И АЛТЕРНАТИВНИ СПОСОБИ ЗА РЕШАВАНЕ НА СПОРОВЕ

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.3 Философия(Невербална комуникация в реториката), съгласно Заповед РД 38 – 125 / 19.02.2019 година

на Десислава Каменова

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Величко Руменчев

Винаги ми доставя удоволствие рецензирането на дисертационни изследвания, които имат за *изследователско поле* актуален и обществено значим проблем от практиката. Това е сигурна гаранция и за *възхода* на реторическата теория.

Докторантката е избрала тема, която *акцентира* върху работата на медиатора, като участник в една от процедурите, която е *алтернативен способ* за решаване на *спорове*, а именно – *медиацията*. Застъпват се невербалните аспекти на комуникацията в процедурата по медиация и разликата ѝ в проявленията на невербалната комуникация в гражданския процес.

Още в началото докторантката отбелязва, че личните преценки на страните по *даден спор* се основават предимно на *невербалните аспекти* на комуникацията в социална среда. Същото, според нея, се отнася и за отношенията между страните в даден съдебен процес. Медиацията е един от *алтернативните способности* за решаване на *спорове*, който лежи в основата на представената за рецензиране дисертация.

Авторката *има за цел* да анализира и изследва една от основните задачи на медиатора: да създаде у страните усещане за сигурност и да

спечели доверието им. Медиацията е алтернативен способ за решаване на спорове, който изисква интензивна комуникация между спорещите страни и медиатора. Медиацията е процес, целящ постигане на споразумение.

Обект на изследването е *медиацията*, практикувана у нас и проблематизирането на *невербалната комуникация в нея*, взета като *предмет* на изследването. *Научната хипотеза* цели да установи наличието на необходимост от специални познания и практически умения в областта на невербалната комуникация от медиатора.

В процеса на изложението на труда, авторката прави опит да проучи и анализира *теоретичната рамка* на процедурата по *медиация*, като един от значимите алтернативни способи за решаване на спорове, както и да очертае *приликите и разликите* ѝ със съдебните производства. Тя успешно е дефинирала *понятието за „медиация“* и спецификите на процедурата .

Поясняват се и се обследват основните практически умения, които медиаторът използва в процедурата по медиация, както и връзката на тези умения с невербалната комуникация. Извършен е обстоен анализ на *основните видове* невербална комуникация и е доразвит понятийният апарат, като са взети прпедвид достиженията в тази сфера.

Разяснени са понятия като *„конфликт“* и *„правен спор“*. Анализирани са в достатъчна степен и дълбочина, и алтернативните способи за решаване на правни спорове. Подробно са изследвани и *преговорите*, поради факта, че те са метод, посредством който участниците в медиацията участват и постигат своите цели и задачи.

Авторката е извела основните *съществени етапи* в процедурата по медиация: начало на процедурата; събиране на информация; изработване на план за действие; акумулиране на промяна; и край на медиацията. Особено място и внимание в доктората е обърнато на фигурата на медиатора и неговите практически умения. Като основно е изведено умението на медиатора *да слуша*. Слушането е сложна и активна човешка дейност. При слушане медиаторът възприема звукови и визуални стимули. Друго важно негово умение според авторката е *емпатията*, като способност на медиатора да прониква в психиката на другия човек.

В работата подробно са разгледани основните разновидности на невербалната комуникация, касаещи вокализацията, кинесиката, проксемика. Тя въвежда и понятието „*докосване*“, като обръща внимание на *тактилната* комуникация.

Докторантката е разграничила в процеса на изложението както невербалната комуникация, дължаща се на физиологичните особености на човека, така и онази, която се дължи на културно обусловени фактори и на взаимодействието на човека с околната среда. Отчетена е важноста на невербалната комуникация *чрез външен вид*, или т.нар. „*цивилизационна модалност*“. Тук тялото, дрехите и полът са разгледани като визуален елемент на невербалната комуникация. Обстойно е описано значението на външния вид на медиатора в процедурата по медиация и са открити и изведени редица препоръки по отношение на облеклото, прическата, аксесоарите и другите елементи на невербална комуникация.

Подчертана е изключителната важност на „*първото впечатление*“ в процедурата по медиация. Докторантката дава свое определение и на понятието „*харизма*“. Дори прави смел извод, водена от някои идеи на Макс Вебер, че харизмата е *разновидност на господство и власт* .

Много добре в тази работа са проучени специфичните проявления на *кинесиката* в процедурата по медиация и са очертани най-често срещаните проявления на този вид невербална комуникация: значението на ръкостискането при началото на процедурата, както и лицевото изражение. Дадено е разбираемо описателно понятие и за „*невербалната вокализация*“. Анализирани са: интонацията, тембъра, темпа, силата на гласа, тона, паузата, ударението и ритъма.

Авторката е извършила и оперативно социологическо изследване на елементите на невербалната комуникация. Провела е 15 на брой *структурирани интервюта* с практикуващи медиатори. Доколкото това ѝ се е отдало, авторката е направила обобщителни изводи за състоянието на невербалните елементи на комуникацията в процеса на медиацията.

Моята препоръка към нея е да нарече резултатите от проведените интервюта „*експертна оценка*“ – това е доказан и регистриран официално *статистически метод* за качествена и количествена оценка на

резултатите. Съществува дори методика, използваща прости алгебрични изрази за обработка на данните, дори и в процентно изражение, или т.нар. „*относителни дялове*“. Така би било възможно, да се предложат на количествен анализ сходните елементи, които е забелязала в проведените 15 интервюта. Така ще може по-ярко да се открият и основните теоретико-практически изводи, до които е достигнала авторката.

В резултат на осъщественото емпирично изследване авторката е успяла да подкрепи с реални факти и да *докаже своята основна хипотеза*, че съществува необходимост от развитие на уменията по невербална комуникация от медиаторите, което ще доведе до повишаване на тяхната „*невербална чувствителност*“, което от своя страна ще повиши доверието на хората в процедурата по медиация. Авторката е извела и редица препоръки към медиаторите, които имат приложен характер.

В процеса на работата си докторантката е проучила и анализирала теоретичната рамка на процедурата по медиация, като неин приносен момент е дефинирането на *понятието* за „*медиация*“. В работата ѝ са очертани и редица препоръки с приложен характер, които в бъдеще без съмнение ще доведат до подобряване на уменията на медиаторите да „*разчитат*“ невербалните знаци и сигнали.

Авторката е изследвала задълбочено основните видове невербална комуникация, като е допълнила и обогатила и понятийния апарат по отношение на невербалната комуникация, например в посока на т.нар. „*тактилна комуникация*“, или „*цивилизационна модалност*“.

ОБОБЩЕН ИЗВОД: Предложеното научно изследване е завършено и логически добре аргументирано. Езикът на авторката е ясен, а тезите ѝ са логично обосновани. По време на публичната защита, като член на Научното жури, *ще гласувам „ЗА“ присъждане на научната и образователна степен „доктор“ на Десислава Каменова.*

05. 05. 2019 г.

Рецензент: доц. д-р Цветан Кулевски